

دانش، اندیشه و تمدن در گذر زمان

از دیرین‌سنگی تا دوران باستان

پژوهش و نگارش

دکتر ابوالحسن حیدری (انارکی) / م. حسین فرتومی

نشر و چاپ امروز

تهران، ۱۳۹۶

سرشناسه: حاجی حیدری، ابوالحسن، ۱۳۳۰ -
عنوان و نام پدیدآور: دانش، اندیشه و تمدن در گذر زمان از دیرین سنگی تا دوران
باستان/ پژوهش و نگارش ابوالحسن حاجی حیدری/ حسین فرتومی.
مشخصات نشر: تهران: پیام امروز، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری: ۳۵۹ ص: مصور، نمودار.
شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۵۷۰۶-۹۷-۳

ISBN: 978-964-5706-97-3

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا

یادداشت: کتابنامه

موضوع: علم و تمدن

موضوع: Science and civilization

موضوع: علوم - تاریخ

موضوع: Science - History

شماره مجله: فروردین، م. حسین،

رده‌بندی کنگ: ۱۳۹۶: ح/ ۴۷۸ CB

رده‌بندی دیویی: ۳ / ۴۸۳

شماره کتابشناسی ملی: ۱۷۷۴

پیام امروز

دانش، اندیشه و تمدن در گذر زمان

از دیرین سنگی تا دوران باستان

پژوهش و نگارش: دکتر ابوالحسن حاجی حیدری (انارکی) و م. حسین فرتومی

ناشر: پیام امروز

طرح جلد: نگین مستاح

نوبت چاپ: اول، ۱۳۹۶

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

چاپ و صحافی: پردیس دانش

قیمت: ۲۵۰۰۰ تومان

نشانی: خیابان لبافی نژاد، بین فروردین و فجر رازی، شماره ۲۰۰، طبقه اول، تلفن: ۶۶۴۸۶۵۳۵

شابک: ۹۷۸ - ۹۶۴ - ۵۷۰۶ - ۹۷ - ۳

payam_emrooz@yahoo.com

فهرست

۱۱	پیش‌گفتار
۱۵	سرآغاز سخن؛ گسترده‌های اندیشه
	بخش نخست: اسطوره
۲۹	دین‌سنجی؛ سرآغاز اندیشه‌ی اسطوره‌ای
۳۱	وینوس
۳۷	اساطیر در دوران نوسنگی
۴۹	اساطیر کهن
۵۰	خاور نزدیک
۵۲	سومر
۵۹	ایران
۶۵	آریایی‌های هند و ایرانی
۸۲	مصر
۸۸	چین
۹۱	مایاها
۹۳	یونان
۱۰۲	اساطیر در دوران برنز و آهن
۱۰۵	میان‌رودان
۱۱۸	اساطیر روم باستان
۱۲۵	کیش و آیین در ایران
۱۲۶	مهر و مهر پرستی
۱۲۹	زندگی و آموزش‌های زرتشت
۱۳۳	آیین‌های هندو
۱۳۷	سخن پایانی
۱۴۵	کتاب‌نامه بخش نخست

بخش دوم: فلسفه

۱۵۶.....	کنفوسیونیسم.....
۱۵۷.....	کتاب‌های کنفوسیوس.....
۱۶۴.....	لائوتسه و فلسفه تائوئیسم.....
۱۶۵.....	موهیسیم.....
۱۶۶.....	بودیسم.....
۱۷۰.....	تابخ گردآوری و رواج بودیسم.....
۱۷۲.....	پیش به سوی خردگرایی.....
۱۷۲.....	فلسفه یونان باستان.....
۱۷۴.....	۱- اورهای سفی تالس.....
۱۷۵.....	۲- دانشمندی‌های علمی تالس.....
۱۷۹.....	آناکسیماندر.....
۱۸۶.....	آناکسیمانس.....
۱۹۰.....	فیثاغورث.....
۱۹۷.....	دانستنی‌های فیثاغورثیان در ریاضیات.....
۲۰۶.....	فیلسوفان اهل التا.....
۲۰۶.....	گزنفان.....
۲۰۹.....	پارمنیدس.....
۲۱۱.....	زنون.....
۲۱۵.....	هراکلیت و فلاسفه طبیعی.....
۲۱۹.....	امپدوکلس.....
۲۲۵.....	لویکیپ و دموکریت (اتم‌یست‌ها).....
۲۱.....	آناکساگوراس.....
۲۳۵.....	دوران روشنگری در یونان.....
۲۳۵.....	سوفسطائیان.....
۲۳۵.....	پروتاگوراس.....
۲۴۲.....	سقراط.....
۲۴۵.....	افلاطون.....
۲۷۶.....	ارسطو.....
۲۸۳.....	افلیدس.....

۲۸۷.....	آریستارخ یا آریستارخوس
۲۸۹.....	آراستوستس
۲۹۵.....	ارشمیدس
۲۹۸.....	بطلمیوس
۳۰۱.....	کتاب‌نامه بخش دوم

بخش سوم: علم

۳۰۷.....	علم در جهان باستان
۳۰۷.....	علم در ایران و مصر
۳۱۵.....	علم در هند باستان
۳۱۵.....	علم در چین باستان
۳۱۶.....	علم در ایران باستان
۳۲۱.....	علم در یونان باستان
۳۲۹.....	امپراطوری روم میراث از فرهنگ یونان
۳۳۵.....	کتاب‌نامه بخش سوم

بخش چهارم: گذر از دوران باستان و پیدایش نظام نوین جهانی

۳۳۹.....	بالندگی و شکوه روم باستان
۳۴۴.....	روم ناتوان و شکننده می‌شود
۳۴۶.....	فروپاشی امپراطوری روم باختری
۳۴۷.....	شاهنشاهی ایران
۳۵۲.....	پیدایش، بالندگی و فروپاشی ساسانیان
۳۵۹.....	کتاب‌نامه بخش چهارم

پیش‌گفتار

در میان جانداران روی زمین، بی‌گمان آدمی باهوش‌ترین و خلاق‌ترین آن‌هاست. گرچه برخی جانداران مانند: زنبورهای عسل، موریان، پرندگان مهاجر و... در زندگی، گروهی و کار تولید از نوعی هوش برنامه‌ریزی شده (ژنتیکی) بهره‌منند. گونه‌ای که کند و کاو در زندگی آنان بشر هوشمند را هم به شگفتی می‌اندازد. با این حال آدمی تنها باشنده‌ای است که از پیرامون زندگی خود می‌آموزد و آگاهی‌های به‌دست آمده را به کمک حافظه توانمند خویش ثبت و از مجموعه آن آگاهی‌ها دانشی را فرا می‌گیرد و سرانجام با دانش خود شرایط زندگی‌اش را دگرگون می‌سازد.

جانمندی که روزگاری همچون یک‌باشندگان در دنیای وحش می‌زیسته، و برای در امان بودن از بلاهای محیط خشونت‌بار عالم وحش به غار پناه می‌برده، امروز توانمندترین جاندار به‌شماره زمین است. چیرگی انسان بر پیرامون زندگی خویش نتیجه صدها هزار سال تردد بی‌امان با نیروهای آشتی‌ناپذیر طبیعت بوده و راز پیروزی آدمی در این‌کسب‌کشت، برخورد هوشمندانه او با دنیای بیرون از خود، آموختن از آن، به‌کارگیری آموخته‌ها در برخورد دوباره درون و بیرون و انتقال دانش کسب شده از نسل‌های به‌دودمان دیگر بوده است.

چگونگی پیدایش جهان هستی و تأثیر پدیده‌های شگفت‌انگیز طبیعی در زندگی آدمی، همواره ذهن کنجکاو او را به‌خود جلب می‌کرده و در پی یافتن پاسخ‌های مناسبی که روح جست‌وجوگرش را خرسند کند، بوده است. نخستین پاسخ‌ها که در زمان‌های بسیار دور به فکر انسان رسیده‌اند

با گذشت زمان درستی خود را از دست داده‌اند و پاسخ‌های دیگری جایگزین آن‌ها شده‌اند. به سخن دیگر، در هر زمان و مکانی در گذشته، انسان به فراخور توانایی‌های ذهنی، امکانات ابزاری و پیرامون طبیعی زیست خود به دنیای بیرون می‌نگریسته و برای فهم آن می‌کوشیده است.

روند دگرگونی فکری، ابزاری و علمی آدمی یکی از گیراترین جستارهایی است که آدمی را برمی‌انگیزد تا دربارهٔ چگونگی هستی خویش کاوش بپردازد. بایستهٔ چنین کند و کاوی سفر به گذشته‌های دور است. گرچه، هیچ‌کس در چشم‌انداز دانش بشر ره پیمودن در بُعد زمان را نتوان در آیند دور ناممکن پنداشت، ولی این نوشتار تلاش ندارد که به علم تخیلی بپردازد. وسایله نویدی ما به گذشتهٔ دور همان ابزارهایی هستند که بشر امروزه از آن استفاده می‌کند و این‌ها جز دست‌آوردهای شاخه‌های گوناگون علم نیستند: زمین‌شناسی، دیرین‌شناسی، باستان‌شناسی، شهادت تاریخی... البته خرد انسانی، بایستهٔ پژوهش در رویدادها، پندارها و رفتار آدمی در گذشتهٔ دور این است که، پژوهشگر و یا خوانندهٔ یک نوشتار تاریخی بتواند خود را در زمان و مکان آن رویداد تاریخی بگذارد تا پندار و باورهای کنونی را بر آموختن از گذشته آسیبی نرساند. گرچه این کار ساده‌ای نیست ولی کوشش این نوشتار این است که تا اندازهٔ توان از میزان کاستی‌ها و لغزش‌ها بکاهد. دربارهٔ تاریخ تحولات زندگی آدمی پژوهش‌های بسیاری در پهنهٔ کتب انساب گرفته است و کتاب‌های بسیاری نوشته شده‌اند. کوشندگان و فرهیختگان ملی‌مان، ایران، نیز در این باره پژوهش‌های گران‌قدری انجام داده و آثار ارزنده‌ای به جامعهٔ ایرانی و پارسی‌زبانان جهان تقدیم کرده‌اند.

آنچه که دلبستگی ما و انگیزهٔ این نوشتار است را می‌توان با چند پرسش بیان کرد: نخستین پاسخ‌های آدمی به پرسش‌های گسیج‌کننده‌ای که در برخورد با پیرامون زیست خود در ذهن او پدید می‌آمده چگونه بوده‌اند؟ آدمی رفتار خود در برخورد با جهان بیرون از خود را چگونه تنظیم می‌کرده تا آسیب‌های روحی و روانی خود را مرهم بگذارد؛ نقاط مشترک میان

اساطیر گوناگون دنیا را چگونه می‌توان پاسخ گفت؟ نقش رُخدادهای تاریخی در پدیداری و گسترش دانش و اندیشه چه بوده است؟ خاستگاه آیین‌ها و کیش‌های کنونی چیست؟ انتقال دانش از جایی به جای دیگر و از مردمی به مردم دیگر چگونه انجام شده است؟ مرزهای میان گستره‌های دانش و اندیشه را چگونه می‌توان شناخت؛ ناهمگونی در پیدایش و رشد علم و فلسفه در تمدن‌های موازی (هم‌زمان) مانند ایران هخامنشی و یونان باستان را چگونه می‌توان پاسخ داد؟

کوشش برای پاسخ به این پرسش‌ها و بیان آن به زبان ساده که برای همگان، به ویژه جوانان، سودمند باشد، چالش این نوشتار است. این نوشتار طرح نوینی محسوب نمی‌شود و تنها کوشش دارد که نگاهی دیگر به روند دگرگونی اندیشه و دانش آدمی بیندازد. کوشش برای روشن و آشکار کردن گستره‌های اندیشه و اهمیت تمیز دادن مرزهای باریک میان آن‌ها، چالش دیگر این نوشتار است. بی‌گمان این پرسش‌ها پیش‌تر از این نیز مورد توجه شماری از پویندگان نرار گرفته‌اند و کوشش شده تا از پژوهش‌های این فرزندگان بهره‌ای گرفته شود.

این نوشتار، در آغاز نگاهی کوتاه به گستره‌های سه‌گانه اندیشه و دانش؛ اسطوره، فلسفه و علم می‌اندازد تا خواننده چه هم‌اندازی از آن‌چه که در بخش‌های دیگر آمده، به‌دست آورد و آن‌گاه، کج‌ناوی بیشتری کتاب را دنبال کند. پس از آن درباره هر یک از گستره‌ها، دانش و اندیشه شرح بیشتری داده شده با این امید که خواننده گرامی، دگرگونی و پیشرفت دانش آدمی به ویژه اوج اندیشه‌ورزی او در فلسفه و علم را به خوبی دریابد. بی‌گمان این نوشتار بدون لغزش نیست، امید است که فرزندگان بی‌خوابند و کاستی‌ها را یادآور شوند.

نوشتار کنونی به تحولات دانش آدمی در جهان کهن و باستان می‌پردازد و امید است تا در چاپ‌های آینده از دانش و اندیشه آدمی در سده‌های میانی و همچنین از جهان مدرن کنونی گفتاوردهای بسیاری افزوده شوند.